

דף טו

'תקרה שאין עליה מעזיבה... בביטולי תקרה קא מיפלגיא'. לפרש"י תוס' ורו"ה מדובר בתקרה של נסרים בני ארבעה טפחים. ולפי מסקנת הסוגיא יוצא שהדין הזה קל יותר מדין מסכך בנסרים שבמשנה הקודמת, שאפילו שמואל הפוסל בנסרים רחבים ארבעה בין לרבי יהודה בין לרבי מאיר, כאן מודה שלא גזרו [לרבי יהודה אליבא דבית הלל] מפני שמפקפק את התקרה והרי רואים שהוא בקי בדין תעשה ולא מן העשוי.

והרמב"ן (במלחמת ה') חולק על פירוש זה, ולדבריו אין קולא בתקרה מבנסרים [ואין סברה לומר שעל ידי פקפוק יכשירו תקרה ואילו היה נותן הנסרים מתחילה לשם סכך – פסולה. ועוד, הלא הנכנסים והיוצאים אינם יודעים אם פקפק אם לאו], אלא להפך, משנתנו מדברת בנסרים הכשרים לסיכוך מלכתחילה, ואף על פי כן סובר רבי מאיר להחמיר בתקרה [אף בנסרים שאינם רחבים ארבעה, שאילו היה מסכך בהם מתחילה היה כשר לדעת רב], כיון שהיא שימשה כתקרת ביתו, גזרו שמא יאמרו אנשים תקרה כשרה לסכך.

וכן נראית דעת הרמב"ם (סוכה ה,ח). וע"ע באבי עזרי (סוכה ה,ז) בבאור שיטת הראשונים.

'תקרה שאין עליה מעזיבה... מפקפק או נוטל אחת מבינתים' – והשאר כשר כסכך. ומשמע מכאן שדבר תלוש שחיברו לבנין, כגון קורות הבתים המחוברים לכותלי הבית – כשרים לסכך (תרומת הדשן פט. הובא בב"י סו"י תרכו ובמגן אברהם תרכט סק"א).

א. כן גם הובא במשנ"ב (תרכט סק"ו). וע' בשער הציון (תרגל סק"ו) שכתב עפ"י התוס' והר"ן שלא יקבע הנסרים של הסכך במסמרים שהרי זה קבע. וצריך לפרש שכוונתו לקבוע במהודק באופן שלא ייכנסו גשמים.

ב. נראה שזו גם כוונת הרא"ה בהדושי יו: שחיבור הנסרים בשיפודין של ברזל אינו פוסל.

ז'לרב יהודה אמר רב דאמר סככה בחיצין זכרים כשרה בנקבות פסולה ולא גזר זכרים אטו נקבות הכא נמי לא נגזר נסרים משופין אטו כלים'. ואם תאמר מאי קושיא, שמא רב שהכשיר היינו משום שפסק כרבי יהודה שמסככים בנסרים ואין גזורים גזרת כלים? ויש לומר לפי שכלל הוא בכל מקום הלכה כרבי מאיר בגזרותיו, ואם כן היה לו לפסוק כרבי מאיר. [אמנם לפי מה שהסיקו שנחלקו בגזרת תקרה, כתבו התוס' ועוד שהלכה כרבי יהודה, והיינו משום שלא נחלקו אליבא דנפשייהו אלא בדברי בית הלל ובית שמאי, וזה אינו בכלל 'גזרותיו' של רבי מאיר (וכ"כ הפני-יהושע), אך לפי רבי יוחנן היא גזרה חדשה משום כלים, ובוה צריך לפסוק כרבי מאיר] (עפ"י רעק"א).

'המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה, אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה'. גם לפי הדעות האוסרות להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, כאן מותר להניח סכך על השיפודים, שהרי טעם איסור 'מעמיד' הוא משום חשש שמא יסכך בדבר הפסול עצמו, אבל כאן כיון שלא התירו לו אלא אם נותן עליהם סכך כשר, שוב אין לגזור שמא יסכך בשיפודין (עפ"י מגן אברהם תרכט סק"ט).

הכוונה לחלק בין כל מקום שמעמיד בדבר המקבל טומאה שיתכן ויטעה לחשוב שכשר לסכך בו, ובין כאן שניכר ממעשיו שיודע ההלכה שאין השיפודין כשרים, מכך שממלא פסל בכל הריחו שביניהן. וע' דוגמאות נוספות לכעין זה – אופנים שניכר שיודע ההלכה ובא לתקן כהכשר, שלא גזרו בהם – בשו"ת באר יצחק יא ובספר מנחת שלמה כב,א.

(ע"ב) 'סככה בבלאי כלים פסולה'. אף על פי שמבואר כאן שכלי שנשבר אין מסככים בו מגורה דרבנן, אין הדבר אמור בכל פסולי סכך, שהרי אמרו (לעיל יג): הני צריפי דאורבני כיון שהותרה ראשי מעדנים שלהן כשרים, הגם שקודם שהותרה היו פסולים. וכן במשנתנו מבואר (לפרש"י ותוס') שתקרת נסרים רחבים ארבעה, כיון שעשה בהם מעשה שמראה שהוא בקי בדין תעשה ולא מן העשוי, הועיל לסלק בכך את הפסול מעליהם.

ומבואר מזה שמותר לסכך במיני נסרים דקים (הקרויים 'פלפונים') שבאו מנסרים רחבים ארבעה. וכן אותם שהיו מחוברים בתקרת הבית והסירן – מותר לסכך בהם (עפ"י שו"ת אבני נזר או"ח תעג; הר צבי).

א. עוד הורה בהר צבי: בשעת הדחק יש להתיר אפילו אותם פלפונים הנעשים מתיבות ושאר כלים, כיון שעשאו לשם סיכוך וגם אין ניכר עליהם שבאו מכלי המקבל טומאה, אינם בכלל פסול 'בלאי כלים'. ע"ש מלתא בטעמא. ובספר מנחת שלמה (כב) התיר לעשות אף לכתחילה. ובערוך השלחן (תרכט,ה) כתב להתיר כל שנעשה בכוונה לסיכוך, ולא חילק אם ניכר עליהם שבאו מכלים אם לאו [אולם נראה שמסתימת דברי הרי"ף בסוף הפרק, וכ"כ הרמב"ם, גבי הסרת השפה סביב המחצלת, משמע שאפילו עושה כן לשם סיכוך פסול]. וע"ע מרחשת ח"א יט.

ב. במנחת שלמה שם צדד לומר שלפי הטעם שכתב הרמב"ם (סוכה ה,ב) שאין מסככים בשברים ובבלאים, שמא יסכך בשברים שעדיין לא טהרו, לפי"ז מסתבר שבסוג שבירה כזו שכבר לא ניכר בשבר שבא מכלי, אין לגזור בהם אטו שבירה שאינה מטהרת. ושוב חזר וכתב שאפשר לומר כיון שהוא עצמו יודע שהיה פעם כלי, יש לחוש שאם נתיר לו לסכך בהם יבוא לסכך בכלים שלמים [מלבד אם יודע בעצמו ששברים לשם סכך, כנ"ל]. ונראה להוכיח כן, שגם כשלא ניכר עליהם – פסולים, שהרי אמרו בסמוך מטלניות שאין בהם שלש על שלש פסולות, וכתבו התוס' (בשבת כו.) שאם לא באו מבגד גדול – כשרות לסיכוך. והרי בסתמא אין ניכר במטלנית אם באה מבגד גדול אם לאו, ואעפ"כ פסולה.

דף טז

'מטה מטמאת חבילה ומטהרת חבילה'. רש"י ותוס' מפרשים 'חבילה' – כשהיא בשלמותה. ואולם רבנו תם (בספר הישר, צח) מפרש שהמטה שלהם היתה עשויה שתי חבילות; קצרה ושתי כרעים ועוד ארוכה אחת מחוברת עמהם – זוהי חבילה אחת, וכן השניה. וחכמים אומרים: אברים – כי היו רגילים לעתים לפרק את החבילה, ולכן אף ארוכה ושתי כרעים [ללא הקצרה] או קצרה ושתי כרעים מקבלים טומאה. מסתבר לכאורה שלא נחלקו חכמים אלא בכגון מטה שבאופן רגיל היא מחוברת כולה, אבל כלים שיש להם חלקים חילופיים, כגון מטחנה שמשתמשים בה פעמים עם סכין מסוים ופעמים עם סכין אחר וכד' – הכל מודים שהסכינים עומדים בפני עצמם ואינם נחשבים כשברי כלים. ולפי זה אפשר להטביל כל סכין בנפרד ואין צריך להרכיבו עם המכונה כדי להטבילו [ובספר טבילת כלים (י,ז) לא כתב כן]. וצריך בירור.

'אבל אם יש שם חלל טפח במשך שבעה הרי זה סוכה'. מפשטות דברי רש"י משמע אפילו החלל לא נעשה לשם צל. והריטב"א הקשה על כך שאם כן הרי זה 'מן העשוי', ולכן כתב שהניח החלל לשם צל.

וכן דעת רבו, הרא"ה. וכן כתב הרמב"ם (סוכה ה,ט) ועוד ראשונים. וכן פסק בשלחן ערוך (תרלה).

א. יש לבאר מהו 'לשם צל' בחלל טפח. ונראה (וכ"מ ברמב"ם סוכה ה,ט) הכוונה שעשה הגדיש מתחילה לשם סוכה מעודדת לכשיחטוט, והשאיר בה חלל טפח. אבל בלא חלל פסול אעפ"י שהגדיש לשם סוכה, שהרי אין שם 'סכך' עליו בלא חלל.

ב. הרי"ף כתב: חוטט בגדיש לשם סוכה. ומסתימת כל שאר פוסקים נראה שכל חטיטה כשרה. וצע"ג (עפ"י באור הלכה תרלה ד"ה וחסט). ויש שכתבו לבאר דברי הרי"ף עפ"י רש"י, כיון שהגדיש וחללו לא נעשו מתחילה לשם צל, לכך צריך שהחטיטה תהא לשם צל או לשם סוכה. עפ"י שפת אמת והר צבי. וצ"ב.

טפחים. ע' הליכות שלמה ד,ח). ויש שכתבו להחמיר [לפי מה שאנו נוקטים הפכם על צדיהם פסולה] שאין לישב תחתיו אלא דיגו כדופן עקומה (עפ"י מהרש"א; חדושי בית מאיר; חמד משה. וכן חכך המשג"ב (תרכט סק"ז ובשעה"צ. וע' גם תרלב סק"ז ובשעה"צ) לאסור).

דף טו

- כז. א. הבא לישב תחת תקרה שאין עליה מעזיבה – מה יעשה להכשירה לטובה?
 ב. המקרה סוכתו בשיפודים או בארוכות המטה – באיזה אופן יכולה סוכתו להיות כשרה?
 ג. סככה בבלאי כלים מהו?

א. תקרת גסרים (הרחבים מארבעה טפחים. רש"י ותוס') שאין עליה מעזיבה (= עפר, טיט); לדברי רבי יהודה בית שמאי אוסרים אעפ"י שיפקפקם לשם סוכה, אא"כ נוטל אחת מבינתים ומסכך ביניהם בסכך כשר. [ולדעת האומרים סכך פסול פוסל בארבעה טפחים, אין כשרה אלא אם יש כשיעור הכשר סוכה של סכך כשר ללא נסר מפסיק, ואין ארבע אמות מהדפנות עד אליו]. ובית הלל אומרים: או מפקפק או נוטל אחת מבינתים (שבאחד מאלו כבר יש 'עשיה' בהכשר, אבל בלא מעשה – פסול, שהרי אין זו 'סוכה' אלא ביתו של כל השנה הוא).
 ורבי מאיר אומר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה אלא הכל מודים שנוטל אחת מבינתים ואין מועיל פקפוק.

א. מבואר בגמרא (כפרש"י תוס' ועוד) שאפילו לשמואל שפסל בנסרים רחבים ארבעה אף לרבי יהודה, כאן שהתקרה קיימת והוא עושה מעשה להכשיר, סובר רבי יהודה שכשר שהרי מוכיח שבקי בהלכה זו, ואין זה כמסכך מתחילה בנסרים. וכן הלכה (עפ"י ר"ה ועוד).
 ואילו הרמב"ן מפרש הסוגיא אחרת, ולפירושו לרבי מאיר גזרו אפילו כשאין הנסרים רחבים ארבעה כיון שמשמשת כתקרה, ויבואו לומר תקרה כשרה לסכך ללא פקפוק. ולפי פירוש זה, אין התר לשמואל בנסרים רחבים ארבעה הגם שמפקפק. וכן דעת הרמב"ם (סוכה ה,ח).
 ב. משמע מדברי הראב"ד (בהשגות על המאור) שלרבי מאיר אם פקפק ולא נטל אחת מבינתים – פסולה מדאורייתא משום תעשה ולא מן העשוי. ובשאר ראשונים אין נראה כן, אלא פסולה משום גזרת תקרה.

ב. המקרה סוכתו בשיפודים או בארוכות המטה [גם אם אינם מקבלים טומאה כעת] – אם יש ריוח ביניהם כמותם, ונותן שם סכך כשר – כשרה. ואם לאו – פסולה.
 לדעת רב פפא שמתיר בפרוץ כעומד, די ברווחים השווים בדיוק לגודל השיפודים [בהנחה שאפשר לצמצם. עתוס']. ולרב הונא בריה דרב יהושע שאסר בפרוץ כעומד, צריך שיעדיף הכשר על הפסול, או אפילו במצמצם אמר רבא: אם היו נתונים שתי – נותן את הסכך הכשר ערב, ערב – נותנו שתי.
 א. כ"ה לפרש"י. וכן כתב המאור בדעת הר"ף, שכיון שלהלכה פרוץ כעומד מותר, מתפרשת משנתנו כפשוטה ואין צריך להעדיף.
 ואולם לפירוש התוס', אפילו לדעת המתיר פרוץ כעומד הצריכו להעדיף את הסכך הכשר, שיעלה מעל צדי השיפודים, שאם אינו כן הלא אי אפשר לצמצם למלאות את הרווחים במלואם ונמצא שהפסול מרובה (וכ"ד הרמב"ם הראב"ד והרא"ש). ולרבא אין העדפה מועילה, שמא לא ישים לב ולא יעדיף, אלא הצריכו שיתן ערב על שתי שאו ודאי אי אפשר שלא ירבה.

ב. מדובר בשיפודים וארוכות שאינם רחבים ארבעה, אבל רחבים ארבעה אסור לישן תחתם ויש דעות שהסוכה כולה פסולה (כדלהלן). ויש אומרים שאף ברחבים שלשה אסור לישן תחתם (ר"ן).

ג. סככה בבלאי כלים, כגון מטלניות (שבאו מבגד גדול. רש"י) שאין בהם שלש על שלש אצבעות, וכן ארוכות המטה שאינן מקבלות טומאה כעת, וכן שיירי מחצלות של שיפה וגמי – אין מסככים בהם, גזרו בהם חכמים מפני שבאו מכלי המקבל טומאה. כן אמר רבי אמי בר טביומי וסייעוהו מהברייתא.
א. מטלניות פחות משלש על שלש, שלא באו מבגד גדול – אם מלכתחילה לא היתה בדעתו לארוג יותר – מקבלות טומאה, ואם בדעתו לארוג יותר – אינם מקבלות טומאה ומסככים בהם. (עפ"י תוס' שבת כו סע"א).

ב. פלפונים' שעשאוים מארגזים וכלים לשם סכך, ואין ניכר עליהם שבאו מכלים, נראה שיש להתייר לסיכוך (עפ"י הר צבי [בשעת הדחק]; מנחת שלמה כב, א [אף לכתחילה]). וכתב שכן המנהג בירושלם – הליכות שלמה ת, ג. ובערוך השלחן (תרכט, ה) משמע שמתיר אפילו ניכר עליהם שבאו מכלים, כיון שמתחילה שברם מהכלים בשביל סכך.

ג. כלים שאינם טמאים אלא מדרבנן, כשנשברו מותר לסכך בהם (כן נקט בסברה השפת-אמת להלן כ: ע"ש), וכן כתב המשנ"ב תרכט סק"ח. ובמנחת שלמה (כב, ב) הקשה סתירה מדברי המשנ"ב בסק"י. והעלה שם להלכה שיש לנקוט להקל בדבר, וכל שכן להעמיד את הסכך בהם שנראה ודאי שאין להחמיר. וע' גם אבני נזר תעג).

דפים טו – טז

כח. האם מטה מטמאת ומטהרת אברים אברים או בחבילה בלבד?

מטה – מטמאת חבילה (- כשהלקיה מורכבים יחדיו) ומטהרת חבילה. דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: מטמאת אברים ומטהרת אברים. ופירש רב חנן בשם רבי: בארוכה ושתי כרעים או בקצרה ושתי כרעים, שראויה לשמש כמטה על ידי הסמכתה לקיר [וכדעת רבי נחמיה, אבל לחכמים (כלים יח, ה) ארוכה ושתי כרעיה טהורה. עפ"י תוס' וראב"ד הל' כלים כו, ג. ולדעת הרמב"ם אפשר שלא נחלקו חכמים בדבר. ע' כס"מ].

א. מדובר במטה של אדם אחד והיא עומדת להתחבר, אבל אם אבד מקצתה או שהיא של שני בני אדם – לדברי הכל טהורה (תוס', על פי משנת כלים). ובמקום אחר כתבו התוס' (ברכות נ:): שמדובר במטה שההדיוט יכול להתזירה.

יש מי שסובר שאם בדעתו להתזירה, אפילו לרבי אליעזר מטמאת לאברים. לא נחלקו אלא כשאין בדעתו להתזירה [אבל ראויה לכך, כאמור] (עפ"י מהרש"ל, כבאור קרני ראם).

ב. כרע אחד, אעפ"י שאינו טמא כשהוא מפורק, לאחר שחיברוהו למטה חוזר לטומאה ישנה [שארעה כשהיה מחובר למיטה], ואפילו חיברו למיטה טהורה (תוס'). ויש שתמחוהו הרי לא מצינו שגזרו על טומאה ישנה אלא בכלי מתכות. ובחזו"א (כלים טז, ה) פירש שאין זו גזרת טומאה ישנה אלא מן הדין הוא. וברמב"ם (כלים כו, יב) מבואר שאינו חוזר לטומאתו הישנה.

ג. לפי שיטת התוספתא, כך פירושה של מחלוקת רבי אליעזר וחכמים: לר"א כרע שפירש מן המטה ומחובר לצלע הקצרה – חיבור הוא ונטמאת הקצרה עמו, ומטבילם כשהם מחוברים. ולחכמים אינם חיבור ולא נטמאת הקצרה עמו [ואף הכרע כשהוא לבדו מקבל טומאה. כן כתב מהרש"א. ורש"ש פקפק בדבר], וצריך להטביל הכרע כשהוא נפרד, משום חציצה (עפ"י תוס').